

Warszawa, 11 czerwca 2018

Dr hab. Iwona Kurz
Zakład Filmu i Kultury Wizualnej
Instytut Kultury Polskiej
Uniwersytet Warszawski

OPINIA

o rozprawie doktorskiej mgr Agaty Zborowskiej *Życie rzeczy w powojennej Polsce (1944–1949) – ich pochodzenie, praktyki, znaczenia w perspektywie kulturoznawczej*

Uprzejmie informuję, że przyjąłam pracę doktorską mgr Agaty Zborowskiej *Życie rzeczy w powojennej Polsce (1944–1949) – ich pochodzenie, praktyki, znaczenia w perspektywie kulturoznawczej*. W mojej opinii praca spełnia warunki stawiane rozprawom doktorskim, proponuję więc przedłożyć ją do oceny recenzentom.

Przedmiotem rozprawy jest – zgodnie z jej tytułem – analiza praktyk i emocji związanych z rzeczami w tuż powojennej Polsce. Punktem wyjścia dla autorki jest rozpoznanie, że zajmują one wówczas szczególne miejsce w strukturze społecznej. Zarówno w wyniku dewastującego działania wojny, jak i trudnej ekonomicznie sytuacji powojennej rzeczy wypadły z obiegu czysto towarowego, ale też nie funkcjonują w antropologicznym porządku wymiany – daru. Reżimy te zostały niejako „zwichnięte”, a potrzeby ludzi i rzeczy – ożywionych przez autorkę w efekcie zastosowania perspektywy antropologii rzeczy i traktowania rzeczy jako aktorów społecznych – definiowane były na nowo, także ze względu na nowy język wykształcany przez powojenną władzę. Jak pisze autorka, „chodziło nie tylko o zaprojektowanie nowego społeczeństwa za pomocą przedmiotów, które miały zmieniać praktyki Polek i Polaków, ale również o wykształcenie w nich w ten sposób zaangażowania w świat materialny, który w efekcie domowej twórczości sami mieli kształtować”.

Mgr Agata Zborowska zaczyna od szczegółowej analizy filmu *Skarb* (1948) Leonarda Buczkowskiego, który traktuje jako model myślenia o problematyce pracy, a jednocześnie ekspresję powszechnego powojnie pragnienia rzeczy („skarbu”). W kolejnych rozdziałach autorka pisze odpowiednio o (1) „szabrze”, o (2) rzeczach pozostawionych przez zmuszonych do wyjazdu Niemców („gościnne przedmioty”) oraz o (3) rzeczach „nowych” – przywożonych z zagranicy (przede wszystkim w efekcie działań pomocowych UNRRA) lub projektowanych przez instytucje nowego państwa. Analizuje przy tym szeroki zasób źródeł prasowych, oficjalnych,

dokumentów osobistych, przedstawień wizualnych i archiwów instytucji – podkreślić tu zwłaszcza należy imponującą kwerendę w Archiwum Instytutu Zachodniego oraz Archiwum ONZ – wydobywając z nich, jak ludzie myśleli o rzeczach i jak się z nimi obchodzi. Odtwarza jednocześnie myślenie potoczne, mentalność właściwą dla epoki oraz język i obrazy wytwarzane przez propagandę.

Interpretując relacje zawiązywane pomiędzy rzeczami a ludźmi, doktorantka odwołuje się do antropologicznych pojęć daru (Marcel Mauss), długu (David Graeber) i przekładu (Anna Lowenhaupt Tsing). Za ich pomocą między innymi rekonstruuje złożony ciąg wymian i mediacji oraz przemieszczeń przestrzennych, własnościowych, symbolicznych i ontologicznych – rozlicznych substytucji – łączących podmioty i przedmioty.

Praca ma niekwestionowaną wartość opisową, związaną z praktykami wokół rzeczy w Polsce 1944–1949, ale oferuje znacznie więcej. W toku analizy mgr Agata Zborowska wykształca konsekwentną interdyscyplinarną perspektywę metodologiczną, która dzięki zastosowaniu różnych form antropologicznej refleksji na temat wymiany i wzajemności odśłania strukturę wyobrażeń społecznych i klasowych przemieszczeń po wojnie. Ma też wymiar wykraczający poza badany materiał jako propozycja metodologiczna do zastosowania w innych kontekstach geograficznych i historycznych.

Tekst jest dobrze napisany, żywy, błyskotliwy i erudycyjny, jednocześnie nowatorski metodologicznie i proponujący nowe ujęcie tuż powojennej historii Polski, badanej antropologicznie dopiero od niedawna (autorka oczywiście skrupulatnie referuje stan badań w tym wymiarze). Rozprawa nie tylko spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim, ale warta jest szybkiej publikacji.

